

En fi, 4 cites del S. XIII en *InvLC*, s. v. *Tamarium*.

El NL *Estamarium* (Alt Urgellet o Ripollès) és promà (bascoide) i sense res a veure amb *tamarium*, contra el que ha suposat algun erudit.

Els collectius de *tamarium*, de data ja llatina, foren *tamarigar* i *tamariguer*, derivats de TAMARIC-ARE, -IC-ARIU, amb la -CA- llatina sonoritzada en -ga-.

El *Tamarigà(r)*, pda. de St. Hipòlit de la Salanca, en el quadrifini amb St. Nazari, Alenyà i Salelles (*DECat*, 248.b11): «perquè hi ha *tamarium*», m'expli-¹⁰ caren. Però també fins al Llobregat: ja d'antic, 1089, 1089: «ipsos *Tamarigars*» (*Cart. St. Cugat* II, 394); 1112: «est in ipsa planicie *Lubricati*, et abet afrs. --- Mer. in medio *Tamarigàs*, et in alveo *Lubricati*» (*Cart. id.* III, 20).

Tamariguer, en el Ross. (Alart, *RLR* XII, 112); 1181: «in *Tamariguer*» (*Cart. du Temple*, fº 414; *InvLC*); 1204: «*Tamariger* Berengarii de B.» [Bages] (*InvLC*; *Temple*, 13); 1191: *Tamariger* (*Cart. id.*, 112); 1212: *Tamariguerio* (*Cart. id.*, 12); 1292: -iger²⁰ en doc. d'Estagell (*InvLC*). En alguns d'aquests últims va com a NP. D'aquest deu ser alteració *Tamaur* (Ribesaltes, a. 1420: «R[aimund]us *Tam. consul* loci de Rib. ---», *InvLC*) per contaminació de l'oc. ant. *maur*, *maurel* «brun noirâture».

Equivalent de *tamarium* hi ha una variant terminal: *tamarit*, que domina des d'antic des de la conca de l'Ebre i el Matarranya fins a l'extrem Sud (Tort., 1340), però s'havia estès més o menys fins al Nord de Tarragona i de Fraga: me l'explico per un antic³⁰ collectiu en -TUM, aplicat arcaicament al radical nu: *TAMARIC-TUM, pròpiament 'bosquet o renglereta de *tamarium*': com que aquests arbusts sovint s'apinyen formant una massa indestriable, s'explica que en aquella gran zona *tamarit* substituïeixi el nom de l'arbust³⁵ mateix.

L'anoto com mot viu des de la Torre de l'Espanyol (XIII, 663) i Benifallet (1923); i així l'usen els escriptors valencians: «moreres, baladres, *tamarits*, donen --- encant a tota aquella menada de molins, represes ---» (Villalonga de Serpis, art. de J. Mrg., *El Camí*, 27-34). A Moncofa l'estany del *Tamarit* (48 b54). Pda. *Tamarit* a Oliva (XXXIII, 44.5); del Ponorx baixa cap a Finestrat el *Barranc de Tamarit. Tamarits*, pda. de Irgo.¹

La fita toponímica extrem Nordest és en el poble de TAMARIT DE MAR, en la costa, uns 10 k. a l'Est de Tarragona (GGC, 356); abandonades avui les cases pels habitants c. 1900; però reconstruïdes per llur valor arqueològic, i s'ha mantingut sempre el nom del municipi. Pron.: *tamarit*, al Morell i a Roda de Berà, Casac. 1920. Cobla típica, de la qual només recordo: «a *Tamarit* ballen coques / ---».

MENC. ANT. 1050 (GGC); 1057: *Tamariti* (Font Rius, *C. d. p.*, § 6); 1077: *Tamarit* (Bofarull, *Condes*⁵⁵ *Vind.* II, 42); 1097, en perg. orig.: *Tamarid* (*Cart. St. Cu.* I, 423); 1085, també perg.: *Tamarit* (*Cart. St. Cu.* II, 392); 1118: *Tamarit* (Mas, *NHBna.* XIII, 200; Font R., § 49); 1131-1162: id. (Font R., § 54); 1154: id. (Kehr, *Papsturk.*, p. 338). Abans de 1167, id. (Font

R., § 132); 1169: *Tamariti* (Mas XIII, 217); 1174: id. (Font R., § 148; cf. p. 719); 1194: id. (Mas, ib. I, 203); 1205: «Bernardus, capellanus *Tamariti* ecclesie» (*Cart. S. C. III*, 371); 1205: *Tamarito* (*Cart. S. C. III*, 375); 1210: «Pere de *Banyeres* --- senyor dels castells de *Banyeres*, *Tamarit* i Montoliu» (MiretS., *Templ.*, 208; CCandi, *Mi. Hi. Ca.* I, 74); 1212: Ste. Marie de *Tamarid* (MiretS., *Templ.*, 230); 1280: *Tamarit* (Mtz.Fdo., *Doc. Val. ACA*, s. v. *Corral* II, 1181); 1359: *Tamarit* (*CoDoACA* XII, 37).

Cap al Nordoest deu haver-hi hagut algunes avançades extremes, fins al Pirineu, de la variant *tamarit*, de les quals pocs rastres toponímics coneixem; pel fet que l'arbust ha de ser molt rar, ecològicament, en aquelles altures. Tinc nota d'una *Font de Tamarit* a l'alt Pallars (te. Surp, 71.23); i no és segur si és nom posat en memòria de *Tamarit* de Llitora (però: una font?). Al peu Sud del Cadí, te. Tuixén, anoto un «Cortal del *plandamarit*, al N. del riu de Mola, sota el *Campdausserra*, l'inf. assegura que és NL antic i no ve de cap NP; potser de *Plan-tamarit*, alterat per una etimologia pop., de *marit*.

Quasi podem dir, doncs, que la gran fita extrema Nordoest és TAMARIT, la vila capital de la LLITERA. Allí comença la plana i el terreny obert al vent, per tant, és des d'allí que els *tamarium* esdevenen una cortina protectora útil; i per això el *tamarium*, hi comença a ser una característica del terreny, que el distingeix de la muntanya. D'aquí l'adopció del nom de lloc de la capital de la comarca.

Nom que anoto uniformement *tamarit* en una dotzena de pobles circumdants: La Régola, Corçà, Almacelles, Rosselló, Corbins, Saidí, Alfarràs, Ivars de Noguera, St. Esteve de Ll., i Blancafort (xv, 181, 190; xvii, 81, 88, 96, 32, 151, 155, 165, 198). Cast. *Tamarite de Litera*. Gentilici: *tamaritans* (*ALCat*).

Ja estava en ús abans de la reconquesta definitiva, a primers del S. XII, per tant fou també anomenat pels historiadors àrabs i els cronistes cristians del segle XI; per ex. en lletra àrabiga escriu *tamarit* el marroquí Al-Maqqari; «Castrum *Tamariz*», en la Crònica del Cid (p. p. Risco, 1792, apè. 22). La pron. dels moros, amb *i* molt oberta (= *é*) entre les emfàtiques *r* i *t*, es reflecteix en la forma *Tamaret*, que observem en algun doc. del període inicial: 1107: *Tamaret*, doc. d'Alfons el Bataller (*Al-And.* XII, 69, n. 2). *Tamaret* en altres dos docs. [arag. sens dubte] de 1107 (*EEMCA* III, 509, 510). *Tamareto* aa. 1107 i 1126 (ib. III, 510, 513); «in *Tamareto*» (ib., 512).

En els docs. cat., la forma en *i*, des del principi: 1094: «term. de *Tamarido*», afr. O. d'un indret del cap a Algerri doc. vist a l'Arx. de Solsona; 1116: *Tamarit* (Sanahuja, *Ciutat de Balaguer*, 68). S. XII: *Tamariz*; 1149: *Tamarit*, cit. amb Gardeny (Albon, *Temple*, p. 346); 1176: *Tamarid* (Kehr, *Papsturk.*, p. 474); 1180-90: «illo frater de Sto. Valentino quem Berardus fecit menjar a *Tamarid* et sua dispensa ---» (MiretS., *Templ.*, 539); 1186: *Tamarit* (*Cart. Poblet*, p. 51); 1194: *Tamarium* (ib., p. 162); 1194: *Tamaritum* (*BABL* II, 468); S. XIII, doc. de Lleida (Ple-